ДОСТОЕВСКИ: МИСЪЛ И ОБРАЗ

Алманах на Българско общество „Достоевски“

Том 1

София, 2014

Редакционна колегия

Стефано Алое (Верона, Италия)
Емил Димитров (*главен редактор*)
Владимир Котелников (Санкт Петербург, Русия)
Каталин Кроо (Будапеща, Унгария)
Дебора Мартинсен (Ню Йорк, САЩ)
Карен Степанян (Москва, Русия)
Чжоу Ци Чао (Пекин, Китай)

Достоевски: мисъл и образ

Алманах
на Българско общество „Достоевски“

Том 1
декември 2011 – май 2013

ИЗТОК
ЗАПАД

На корицата: „Мълчание“ (худ. Михаил Нестеров, 1903)

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на Българско общество „Достоевски“.

© Българско общество „Достоевски“, 2014
© Издателство „Изток-Запад“, 2014

ISSN 2367-5667

Съдържание

Българският текст на Достоевски 9
Владимир Захаров

До Българско общество „Достоевски“ 12
Боряна Христова

Международното общество „Достоевски“ –
история и надежди 12
Айрини Зохраб (Уелингтън, Нова Зеландия)

ЧАСТ I
Статии / 19

ПРОБЛЕМИ НА ПОЕТИКАТА

Онтопоетиката на Достоевски 21
Емил Димитров

Неевклидовото у Достоевски 32
Петър Попиванов

Срещата у Достоевски 45
Емил Димитров

ЛИТЕРАТУРА И ФИЛОСОФИЯ

Бесовете на разума в идейния свят
на Достоевски 55
Валентин Канавров

Николай Ставрогин:
философски прочити на художествения образ 81
Нина Димитрова

Достоевски и драматургията на смъртта: размишления върху
една гранична ситуация 98
Стоян Асенов

Демонологията на Достоевски.
Към проблема за злото у Достоевски 117
Емил Димитров

СЪЗВУЧИЯ И ПАРАЛЕЛИ

Поемата на В. Кюхелбекер „Ахасфер“ и поемата на Иван Карамазов за Великия инквизитор: историята на един интересен паралел 127
Стефано Алое (Верона, Италия)

Творбата усилвател: диалогът между романа „Идиот“ и повестта „Кротката“ на Ф. Достоевски 138
Радосвет Коларов

Свидригайлов: непопулярният герой 148
Христо Манолакев

Настася Филиповна: опит за психологически портрет 168
Петър Попиванов

Достоевски и Солженицин: „Един ден на Иван Денисович“ в светлината на „Записки от Мъртвия дом“ 180
Владимир Донев

ДОСТОЕВСКИ В БЪЛГАРИЯ

Достоевски в българската междувоенна хуманитаристика: „юбилейният“ и „делничният“ 197
Нина Димитрова

Моите срещи с Достоевски на театралната сцена 215
Надежда Сейкова

ЧАСТ II

Организационен живот / 221

Учредяване на Българско общество „Достоевски“ (5.XII.2011) 223

Протоколи от заседанията на Българско общество „Достоевски“ (декември 2011 – май 2013) 232

Хроника 249

ЧАСТ III
Памет и паметници: материали от кръглата маса
(8 март 2012) / **253**

Памет и паметници: към постановката на въпроса 255
Е. Димитров

Память и памятники 257
Стефано Алое

Паметниците – памет или безпаметство? 262
Вихрен Чернокожев

Паметниците на културни фигури:
функции и употреби. Достоевски – с мярка..... 265
Николай Аретов

Как идеята за „милиона“ се превърна в културен символ..... 271
Валентин Канавров

Призраци и паметници 273
Валентин Калинов

Монументи и „самостта“ на гения 276
Катя Зографова

Съхраняването на културната памет –
дълг и привилегия..... 279
Румяна Пенчева

Postscriptum..... 284

ЧАСТ IV
Архив и библиография / 287

Из личния архив на проф. д-р Цеко Торбов –
един малко известен негов труд за Достоевски 289
Александра Трифонова

Достоевски като политик..... 294
Цеко Торбов

Михаил Арнаудов и юбилеят
на Достоевски 1931 г. 318
Е.Д.

Достоевски като религиозен и национален мислител..... 323
Михаил Арнаудов
Достоевски в България (1971–2014)
(Библиография) 343
Е. Иванов

In memoriam / 357

Жрец на словото..... 359
Достоевски на българска сцена
(Бележки на актьора) 362
Петър Петров

Нашите автори..... 371
От Редакцията..... 377

Българският текст на Достоевски

Българско общество „Достоевски“ има кратка история (едва няколко години), но България – отдавнашни традиции в изучаването на неговото творчество. Редица важни издания през 20-те – 40-те години на XX в. излизат в София: това е и книгата на митрополит Антоний Храповицки „Речник към творбите на Достоевски“ (1921), и книгата на Ю. Николски „Достоевски и Тургенев. Историята на една вражда“ (1921), и студията на П. Бицили „Към въпроса за вътрешната форма на романа на Достоевски“ (1946), и статиите и книгите на други учени.

Отвреме навреме в световното достоевскознание възникват различни центрове за изучаване на неговото творчество. Така е било в началото на XX в. в Санкт Петербург, през 20-те години – във Франция и Германия, през 30-те – в Прага... Оттогава техният брой се умножи. Към тях вече можем да причислим и София.

Впрочем, решителна роля днес играят не регионалните центрове, а Международното общество „Достоевски“ (International Dostoevsky Society). То обединява изследователи от много страни, които на симпозиумите и в изданията на IDS активно обсъждат нови идеи, проекти, концепции и интерпретации на произведенията на Достоевски. Техният ефект многократно е умножен в университетските семинари, в дискусиите на национални и международни конференции, в обсъжданията на кръгли маси, заседания, събрания и пр.

Още от момента на своето раждане Българско общество „Достоевски“ е тясно свързано с *International Dostoevsky Society*. Прави впечатление активността на изследователите: на отминалия в 2013 г. XV Симпозиум на IDS българското присъствие беше сред най-представителните и осезаемите.

Понастоящем Българско общество „Достоевски“ се намира в прекрасна интелектуална форма: не секва интензивността на творческите дирения, редовно се провеждат неговите заседания, активни са интердисциплинарните изследвания, в които са въвлечени млади учени, подготвен е за издаване първият том на Алманаха на Обществото.

Много още тепърва предстои.

Българската тема е сред най-важните в творчеството на Достоевски. Едно-друго е известно, но далеч не всичко е направено. Епизоди от борбата на България за освобождение и от руско-турската война са отразени и в седмичника „Гражданин“ (1873–1879), и в „Дневник на писателя“ (1876–1877), но в критическата литература те още не са коментирани така, както би трябвало. Реторичен въпрос е кой най-добре би могъл да разясни „българския текст“ на Достоевски.

Доколкото ми е известно, вече се пристъпва към тази работа. На дневен ред са нови изследвания и, надявам се, открития и откровения.

7 юли 2014 г.

Проф. дфн Владимир Захаров
Президент на
International Dostoevsky Society

До Българско общество „Достоевски“

Уважаеми колеги,

За мен като Директор на Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“, както и за моите колеги, е голяма чест това, че Вашето общество свърза своята дейност с нашата институция. Много важно е да отбележа, че в едни времена на несигурност, чести промени и прекъсване на традицията, Обществото още от своето основаване има трайно присъствие в нашия културен афиш и прави непрекъснати изяви. Постоянството, с което членовете се събират и разискват различни проблеми, свързани пряко или косвено със света на Достоевски, както и това, че се канят изтъкнати гости ог чужди страни за важни лекции, посветени на големия писател, е показателно за значимостта на начинанието. Днес са ни нужни повече такива общества, които да посвещават усилията си на духовното, за да се промени постепенно интелектуалният облик на страната ни.

Ето защо Ви поздравявам и Ви пожелавам дълги години ползотворна работа! Нека винаги да се срещаме на точно определените дати за Вашите сбирки в Националната ни библиотека.

Проф. дфн Б. Христова
Директор на Национална библиотека
„Св.св. Кирил и Методий“

Айрини Зохраб
Уелингтън, Нова Зеландия

Международното общество „Достоевски“ – история и надежди

За мен, като участница в първия симпозиум на Международното общество „Достоевски“, състоял се в Бад Емс (Германия) през 1971 г., е голяма чест да бъда поканена да напиша няколко уводни думи за първото издание на Алманаха на Българско общество „Достоевски“.

На първия симпозиум не можех дори да си представя, че години по-късно ще имам възможността да приветствам издаването на толкова многообещаващо научно издание тук, в София.

Доклад за първия встъпителен симпозиум беше публикуван от мен в нашето скромно славистично списание *New Zealand Slavonic Journal* и впоследствие в рускоезичния вестник „Епоха“ в Австралия.[1]

Днес можем да погледнем в списъка на Учредителния комитет на IDS, националните представители и докладчици и да назовем имената на присъстващите изследователи на Достоевски като Хорст-Юрген Герик, Робърт Луис Джексън, Малкълм Джоунс, Рудолф Нойхойзер и др., но също така може да споменем тези, които не са вече сред нас – председателят Нилс Ейк Нилсън (Стокхолм), заместник-председателите Дмитрий Гришин (Мелбърн), Рейнхард Лаут (Мюнхен) и Михай Новиков (Букурещ), изпълнителният секретар Надин Натов (Вашингтон) и много други…

---

[1] *Esam (Zohrab) I.* International Symposium on F.M. Dostoevsky. Sept. 1–5, 1971. – New Zealand Slavonic Journal. 1971, p. 1–4. *Эсам (Зохраб) И.* Международный Симпозиум Достоевского. Бад Емс 1–5 сентября. – Эпоха. Русская литературная газета, Аделаида, апрель 1972, с. 9. (В тези години ме познаваха като Айрин (Ирина) Есам и докладите са подписани с тази моя бивша фамилия, а от 1973 г. съм известна с фамилията Зохраб).

»ЭПОХА« АПРЕЛЬ 1972 ● 9

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СИМПОЗИУМ ДОСТОЕВСКОГО

БАД ЭМС /1–5 СЕНТЯБРЯ 1971/

В честь 150 летия со дня рождения Ф.М.Достоевского, в Бад Эмсе (Западная Германия), была проведен Международный Симпозиум Исследователей Жизни и Творчества Ф.М.Достоевского. На этом Симпозиуме было организовано Международное Общество, членами которого в настоящее время являются известные ученые из разных стран мира: Америки, СССР, Чехословакии, Канады, Бельгии, Новой Зеландии, Финляндии, Франции и других стран.

Вдохновителем и инициатором этого симпозиума, а также и основателем Общества исследователей жизни и творчества Достоевского является д-р Дмитрий Владимирович Гришин, из Мельбурнского университета. Несколько лет назад, д-р Гришин решил начать работу по созданию Общества. Настойчиво и упорно, преодолевая многочисленные препятствия, д-р Гришин добился выполнения поставленной цели.

Профессор Н.А.Натова из Джорж-Вашинтонского университета, принимала самое активное участие в подготовке и проведении симпозиума, оказав д-ру Гришину огромную помощь. Активное участие в подготовке симпозиума принимал также профессор Р. Нюхаузер из Канады.

В симпозиуме приняли участие исследователи Достоевского из 14 стран. Было прочитано 36 научных докладов и статей, связанных с жизнью и творчеством Достоевского.

Открыв первое торжественное заседание, приветствуя делегатов и участников симпозиума, председатель Организационного Комитета, Д.В.Гришин прочитал вступительный доклад.Д-р Гришин говорил о целях и задачах симпозиума, а также, прочитал доклад на тему: "Достоевский – человек, писатель и мифы".

После приветственной речи д-ра Гришина выступила с докладом профессор Р.Л.Джексон (Йельский ун-т, США) на тему: "Достоевский: образ в движении". Затем выступил с докладом профессор М.Новиков (Бухарестский ун-т, Румыния), на тему: "Современное восприятие творчества Достоевского: диалектика утверждения и отрицания". Затем последовали доклады; о.Георгия Флоровского(Принстонский ун-т, США), "Переоценка Братьев Карамазовых" и западногермансского литературоведа, д-ра Х.-Ю.Герика (Гейдельбергский ун-т), "Самопознание Достоевского".

Остальные доклады были распределены на три тематические группы:-

1. Достоевский: социальные, религиозные и философские аспекты.
2. Творчество Достоевского с точки зрения сравнительной перспективы.
3. Достоевский как художник.

В первом разделе с интересными сообщениями и воспоминаниями о семье Достоевского выступила отдаленная родственница Достоевского Ольга Фальк-Фейн.

Последующими докладами в этом разделе были: д-р Малком Джонс (Ноттингемский ун-т, Англия),"Поиски идеала в творчестве Достоевского", профессор Д.Фрэнк (Принстонский ун-т, США), "История и миф в "Бесах"", профессор Д.Григорьев (ун-т Георгтаун, США), "Достоевский и русское религиозное возрождение",профессор Ян Мейер (Нидерланды), "Достоевский и русский реализм", профессор Р.Нюхаузер (ун-т Зап. Онтарио, Канада),"Социальная реальность и герои в раннем творчестве Достоевского; Достоевский и психология Фурье", д-р Н.Полторацкий (Питсбургский ун-т, США), "Легенда о великом инквизиторе в истолковании Николая Бердяева", профессор Джон Симонс (Госуд. ун-т штата Флорида, США), "Утопизм у Достоевского и Хаксли".

Во втором разделе Симпозиума были прочитаны следующие доклады:–

Д-р И.Керк (Коннектикутский ун-т, США), "Концепция красоты у Достоевского и Мышины", профессор Р.Лаут (Мюнхенский ун-т, Германия), ""Могущество" Ф.Якоби и "Бесы" Достоевского", профессор Ж.Вайсбергер (Брюссельский ун-т, Бельгия),"Близость Фалькнера с Достоевским", д-р М.Ханек (Ун-т Зап. Техаса, США),"Метафизика Достоевского в свете психологии Ницше", д-р Мария Видинас (ун-т Хельсинки, Финляндия),"Предшественники Двойника Достоевского", профессор Темира Пахмусс (ун-т Иллинойс, США),"Влияние тематики Достоевского на современную литературу", профессор Т.Николеску (Бухарестский ун-т, Румыния), "Достоевский и румынская литература в период между двумя войнами", д-р Ирина Доллар (Падуанский ун-т, Италия),"Изучение творчества Достоевского в Италии", профессор В.И.Седуро (Нью-Йоркский Политехнический Институт,США),"Достоевский в русской критике загрницей", профессор Виктор Крупич (Пенсильванский ун-т, США),"Достоевский и Аполлон Григорьев".

В третьем разделе Симпозиума были прослушаны доклады; профессора Ян ван дер Энга (Амстердамский ун-т, Нидерланды),"Отрешенность в первой части "Преступления и наказания"", профессора И.Вахрос (ун-т Хельсинки, Финляндия),"Концепция фантастического у Достоевского", профессора Н.Первушина (Мордовский ун-т, Канада),"Восприятие мира у Достоевского", профессора Н.Гедроич (Брюссельский ун-т, Бельгия),"Достоевский в театре: новый аспект критики", М.м. Л. Арбан (Париж, Франция),"*Le Seuil, motif, theme et concept*", профессора Р.Л.Джексона (Йельский ун-т, США),"Некоторые соображения по вопросу использования мотива дуэли в "Кроткой"", д-ра В.Шмида (Мюнхенский ун-т, Германия), "Взаимоотношения описательного и разговорного жанра, как ведущий фактор "Двойника"", профессора Н.А.Натовой (Джорж Вашинтонский ун-т, США),"Единство образа и этического замысла в творчестве Достоевского", профессора Н.О.Нильссона (Стокгольмский ун-т, Швеция),"Аллитерация, как стилистический прием в "Преступлении и наказании", профессора Л.Ржевского(Нью Йоркский ун-т, США),"Некоторые особенности языка Достоевского в "Бесах"" и профессора Ф.Сили (Нью Йоркский ун-т, США),"К вопросу о типологии персонажей Достоевского".

Доклады и последующие дискуссии подчеркивали особый характер гения Достоевского, его общемировое значение и его отношение к современному миру.

Участники симпозиума пришли к выводу, что хотя Достоевский был типично русским, и, может быть, самым русским из всех русских, он в то же время был и гражданином мира. Поэтому, исследование его жизни и творчества является весьма важной деятельностью во всех странах мира.

Симпозиум одобрил мнение, что взаимосвязь между исследователями Достоевского послужит интересам мировой общественности.

На Симпозиуме был принят устав Общества и избран Исполнительный Комитет, в состав которого вошли представители от 14 стран мира. Профессор Нильс Нильссон был избран президентом,д-р Д.Гришин – первым заместителем, профессор Н.А.Натова – ученым секретарем, профессор Нюхаузер – редактором бюллетеня Общества.

От Новой Зеландии, представителем Исполнительного Комитета был назначен д-р Писсерман из ун-та Отаго.

На Симпозиуме также было принято официальное решение, способствовать дальнейшим исследованиям Достоевского, принимать активное участие в работе Общества и развивать тесную связь между учеными разных стран.

Общество намеревается издавать Бюллетень, созывать съезды, симпозиумы, конференции, организовывать взаимопосещения, издавать сборники и отдельные монографии.

Решение провести первый международный симпозиум в Бад Эмсе, оказалось весьма удачным. Бад Эмс, маленький очаровательный городок, расположенный на притоке Рейна, реке Лан. В конце прошлого столетия это был очень популярный курорт, куда приезжали представители высшего русского общества. Гостиница "Русский Двор" и великолепная русская православная церковь, до сих пор сохранились как памятники этого периода.

В Бад Эмсе часто бывал и Достоевский с семьей. Участники симпозиума посетили те гостиницы, в которых останавливался Достоевский. К сожалению и удивлению участников Симпозиума, ни одна из этих гостиниц не была обозначена мемориальной доской, напоминавшей о пребывании великого писателя, и, только в результате настоятельных просьб со стороны Организационного Комитета, городское управление Бад Эмса решило установить мемориальную доску на доме где Достоевский жил в течении трех сезонов и где он продолжал работать над своими произведениями.

В русской православной церкви состоялось торжественное богослужение с участием Владыки Иоанна Шаховского, Архиепископа Сан-Франциско и Западных Соед. Штатов, о.Георгия Флоровского и профессора Дмитрия Григорьева.

В один из последующих дней была отслужена панихида по Достоевскому. Эта служба произвела неизгладимое впечатление на присутствующих: панихида по великому писателю, отслуженная в хорошо ухуженной церкви, расположенной в городке, где он часто бывал, в присутствии исследователей его жизни и творчества и при участии современников семьи Достоевского, как например, Ольга де Фальк-Фейн.

Сознание того, что это событие неповторимо, еще более углубило произведенное впечатление.

Как часто случается на конгрессах, самые плодотворные дискуссии происходили вне официальных заседаний, во время прогулок вдоль реки Лан или по лесистым холмам по направлению к старинному замку Штольценфельс, расположенному на Рейне; во время обедов и ужинов, которые часто бывали в ресторанчиках, на открытом воздухе, в горах, окружающих Бад Эмс.

Даже ветераны международных съездов безоговорочно признали, что это был Симпозиум с особым характером и который останется навсегда особенно памятным.

ИРИНА ЭСАМ

(Участница Симпозиума из Новой Зеландии)

Исполнительный комитет Международного Общества Исследователей Жизни и Творчества Ф.М.Достоевского. (Международный Симпозиум. Бад Эмс. Сентябрь, 1971 г.)
Стоят слева направо: профессор А.Н.Георгон (Бельгия), профессор Р.-Л.Джексон (США), о-р Д.В.Гришин (Австралия), профессор Н.А.Нилссон (Швеция), профессор Н.А.Натова (США), о.Георгий Флоровский (США), профессор И.С.Вахрос (Финляндия), профессор В.И.Седуро (США), профессор Н.В.Первушин (Канада).
Стоят слева направо: профессор Р.Нюхаузер (Канада), профессор Р.Лаут (Зап Германия), профессор М.Новиков (Румыния), о-р Г.М.Докс (Австрия), о-р И.Н.Доллар (Италия), о-р М.В. Джонс (Англия).

За четиридесет години в съществуването на Обществото президенти бяха Нилс Ейк Нилсън (Швеция), Робърт Луис Джексън (САЩ), Мишел Кадо (Франция), Малкълм Джоунс (Великобритания), Рудолф Нойхойзер (Австрия), Хорст-Юрген Герик (Германия), Улрих Шмид (Швейцария), Дебора Мартинсен (САЩ). В различни периоди със званието „Почетен президент" бяха удостоени изтъкнати учени като Рене Уелек (САЩ), Георгий Фридлендер (Русия), Дмитрий Лихачов (Русия), Надин Натова (САЩ).

Първият симпозиум, както написах тогава, изрази „твърдото убеждение, че международната координация на изследванията за творчеството на руския писател ще послужи за интересите на международното разбирателство".[1]

Участниците обърнаха внимание на особената същност на гения на Достоевски, на универсалното значение и актуалността на творбите му. „Въпреки факта, че Достоевски е ярко руски писател, неговият принос към духовното наследство на цялото човечество е безспорно." В онези години, както и сега, изучаването на живота и творчеството на Достоевски изглежда „важно за всички страни"[2].

Създаването на Международното общество „Достоевски" и едновременното излизане на пълните академични събрани съчинения на Ф. М. Достоевски в 30 тома (1972–1990), първите четири тома от които се появиха през 1972 г., даде нов тласък на научните изследвания и преподаването на творчеството на писателя по цял свят.

В моята публикация беше посочена програмата на симпозиума, бяха изброени имената на участниците и темите, които бяха застъпени. Докладите бяха посветени на три теми: (I) Достоевски в социален, религиозен и философски ракурс; (II) Творчеството на Достоевски в сравнителен аспект и (III) Изкуството на Достоевски.

Беше отбелязано, че учредяването на Обществото е било одобрено, длъжностните лица назначени, както и това, че са присъствали представители на 13 страни (по-късно броят се увеличи до 21 държави). Също беше представен съставът на Симпозиума, бяха ангажирани някои квартири, в които Достоевски е отсядал по време на своите посещения в Бад Емс, импозантния хотел „Russischer Hof", предпочитан от неговите съвременници, кра-

---

[1] Ibid.

[2] Ibid.

сивата руска православна църква „Света Ана“, построена между 1874 и май 1876 – всеки обект „оцветен от погледа на писателя“.

Йоан Шаховски (1902–1989), архиепископ на Сан Франциско и западната част на САЩ, преподобният Георги Флоровски (1893–1979), бивш декан на духовната семинария Св. Владимир, и преподобният Дмитрий Григориев (1919–2007) отслужиха една незабравима литургия в неделната служба. Помен за Достоевски беше отслужен също в Руската православна църква. Това беше уникално преживяване и много от нас мислеха, че то няма да се повтори. Въпреки това панихида се отслужваше на всеки три години на всички други симпозиуми на Международното общество „Достоевски“, включително и на последния петнадесети конгрес, който се състоя в Москва през юли 2013 г. с панихида в Даровое.

За създаването на Международното общество „Достоевски“ трябва да се отдаде пълно признание на Дмитрий В. Гришин от Университета в Мелбърн като инициатор на идеята.[1] В некролога му, публикуван в *Бюлетин* „Достоевски“ (№ 6, ноември 1976, стр. 35) от Рудолф Нойхойзер, се посочва, че през 1968 г. по повод Петия международен конгрес на славистите в Прага Дмитрий В. Гришин събира някои от славистите, които са участвали в сесията, посветена на Достоевски, и предлага основаването на международното общество да съвпадне с 150-тия рожден ден на писателя през 1971 г. В първата среща на Международния комитет на славистите е отправено искане да започне подготовката за събитието. Когато това не се получи, Гришин основа Международен организационен комитет: „Неговата неуморна безусловна отдаденост намери израз в кореспонденция от световен мащаб и призиви, които в крайна сметка се оказаха успешни. Учени от шестнадесет държави се срещнаха в Бад Емс през септември 1971 г. и основаха *International Dostoevsky Society*.“[2]

---

[1] *Grishin, D. V.* Dostoevskii – Chelovek, Pisatel' i Mify: Dostoevskii i ego „Dnevnik pisatelia“. Melbourne: Melbourne University Press, 1971; *Grishin, D. V.* Dnevnik pisatelia F. M. Dostoevskogo. Mel'burn: Otdelenie russkogo iazyka i literatury Mel'burnskogo universiteta, 1966; *Grishin, D. V.* Aforizmy i vyskazyvania F. M. Dostoevskogo. Melbourne: Unification Printers and Publishers Pty. Ltd, 1961.

[2] *Neuhauser Rudolf.* Dmitry Vladimirovich Grishin // Bulletin. International Dostoevsky Society. Number 6, November 1976, p. 35.

На шестия международен конгрес на славистите в Прага през 1968 г. присъстваха също редица делегати от Съветския съюз. Сред тях беше Георгий М. Фридлендер, академик от Института за руска литература (Пушкински дом) на Съветската академия на науките, Ленинград. Фридлендер е един от редакторите на пълните събрани съчинения на Достоевски в 30 тома, които бяха в подготвителен етап и после бяха публикувани между 1972 и 1990 г. Очевидно, както беше посочено от различни участници на славистичния конгрес в Прага, включително и от проф. Алберт Ковач от Румъния, Фридлендер също искаше да види основаването на международно общество за Достоевски. Човек можеше само да предположи, че заради политическата ситуация в момента щеше да е невъзможно за него да лобира за това открито в рамките на международната общност на славистите. Д. В. Гришин го привлече към себе си, за да се ангажира международната общност на славистите в стратегиите, свързани с осъществяването на настоящия проект, което би спомогнало в бъдеще за евентуалното реабилитиране на Достоевски в Съветския съюз.

Гришин беше подпомаган в организирането на първия симпозиум за Достоевски от проф. Надин Натов от университета „Джордж Вашингтон". Би било справедливо да се каже, че без всеотдайността, щедростта и усилената работа на Надин Натов Международното общество „Достоевски" нямаше да заработи успешно и ефективно, както това стана в началото на 70-те години. Нито щеше да продължи със своите симпозиуми на всеки три години, които Надин описа като „много полезна и ефективна научна организация, която предоставя отлична възможност за академични и лични контакти и сътрудничество между учени от различни страни".[1]

Заедно с професорите Гришин и Натов, също и Рудолф Нойхойзер, днес почетен професор по славянски филологии в *Alpen-Adria Universität* в Клагенфурт, пое водеща роля при организацията на симпозиума на Международното общество „Достоевски" (*International Dostoevsky Society*) в Бад Емс. Нойхойзер беше ръководител на катедра в Университета на Западно Онтарио тогава, а по-късно редактира в периода 1980–1989 г. първите девет тома

---

[1] *Zohrab Irene*. In Memory of Nadine Natov, 1918–2005. Obituary. – *Dostoevsky Studies*, Vol. IX, 2005, p. 243–245.

на *Dostoevsky Studies*. Първите *Бюлетини* са редактирани от него и първоначално бяха публикувани в продължение на две години в университета в Питсбърг с помощта на професор Чарлз Шлакс младши. След това проф. Мартин Р. Райс от университета в Тенеси стана помощник редактор и започна да издава *Бюлетините* в Университета на Тенеси. Основната цел на тези бюлетини е да се състави и публикува библиография на произведения, свързани с Достоевски (вж. първата страница на Бюлетин, Т. I, №2, ноември 1972 г.).

INTERNATIONAL DOSTOEVSKY SOCIETY

President
Nils Ake Nilsson (Stockholm)

Founder and First Vice-President
Dmitry Grishin (Melbourne)

Vice-Presidents

Robert Louis Jackson (Yale, New Haven)
Reinhard Lauth (Munich)
Mihai Novicov (Bucarest)

Executive Secretary
Nadine Natov (Washington)

Editor of *Bulletin*
Rudolf Neuhäuser

National Representatives

AUSTRALIA *Dmitry Grishin*	DENMARK *Carl Stief*	ITALY *Irina Dollar*	SWEDEN *Nils Ake Nilsson*
AUSTRIA *Georg Dox*	FINLAND *Igor Vahros*	NETHERLANDS *Jan van der Eng*	SWITZERLAND *Marc Slonim*
BELGIUM *Alexis Guédroitz*	FRANCE *Dominique Arban*	NEW ZEALAND *Irene Esam*	U. S. A. *Vladimir Seduro*
CANADA *Nicholas Pervushin*	GERMANY (FRG) *Reinhard Lauth*	NORWAY *Sigurd Fasting*	U. S. S. R. *Sergei Belov*
CZECHOSLOVAKIA *František Kautman*	GREAT BRITAIN *Malcolm Jones*	RUMANIA *Mihai Novicov*	YUGOSLAVIA *Aleksandar Flaker*

Address of the Executive Secretary

Professor Nadine Natov
Dept. of Slavic Lang. and Lit.
The George Washington University
Washington D.C. 20006
U.S.A.

Address of the Editor

Professor Rudolf Neuhäuser
Dept. of Russian Studies
The University of Western Ontario
London 72, Ontario
CANADA

В него са изброени всички длъжностни лица на Международното общество „Достоевски“, в това число 20 национални представители. Като участник от СССР е посочен Сергей Белов, но аз добре си спомням, че той не присъства на симпозиума. В действителност никой от Русия не присъства на учредителната сбирка. Имаше представители от Русия на по-късни симпозиуми, например Г. М. Фридлендер присъства на петия симпозиум в *Cerisy-la-Salle* и на шестия в Нотингам.

В шестия брой на *Бюлетина* за месец ноември 1976 г. IDS приветства най-новия си член – Японското общество „Достоевски“, създадено в Токио през 1969 г. Отчет за неговата дейност от професорите Арая и Киносита бе публикуван в същия брой.

След учредяването на Международното общество „Достоевски“ много изследователи (учени, чиито изследвания бяха съсредоточени в други области) пренасочиха своето внимание към Достоевски.

В годините след първия симпозиум се промениха много неща в политиката на България, Източна Европа и Русия.

През 70–80-те години на XX в. израсна ново поколение изследователи и днес високо оценяваме техния принос при изучаването на Достоевски.

Бих искала да изразя надеждата, че издаването на първия том от Алманаха на Българско общество „Достоевски“ ще бъде не по-малко значимо събитие от публикуването на историческите *Dostoevsky Studies* и желая на редакторите и участниците голям успех.

Превод от английски: *Владимир Донев*

ЧАСТ I

Статии

ПРОБЛЕМИ НА ПОЕТИКАТА

Емил Димитров

Онтопоетиката на Достоевски

I. Що е „онтопоетика“?

„Онтопоетика“ е нов термин, принадлежащ на автора[1], обозначаващ единството на онтологията и поетиката; при това „онтологията“ се разбира в традиционно философския смисъл като теория за битието и неговите равнища, „поетиката“ – като система от работни принципи на писателя, а също (в смисъла на Аристотел) – като теория за структурата и формата на литературното произведение (срв. Аверинцев 1997, 3).

Онтопоетиката не е метапоетика, която обосновава поетиката, а е *ино*поетика, имаща с традиционната поетика „общо сечение“; различни автори могат да имат различни онтопоетики и сходни поетики, както и обратното: сходни онтопоетики и различни поетики.

Проблемът за онтопоетиката се поставя почти изключително заради описанието и анализа на граничните феномени на

[1] Терминът „онтопоетика“ беше формулиран и използван за пръв път от мен в моите доклади на „Староруските четения“ в 1989 и 1990 г., съответно той се среща за пръв път в моите първи публикации върху Достоевски в Русия: Димитров 1991а; Димитров 1991б. Въпросът за понататъшния живот на термина и използването му в работите на други учени е, естествено, друга тема.

културата, стоящи като че на междата между литературата и философията, литературата и религията и т.н. (в това отношение първите имена, които идват на ум, са Платон, Данте, Достоевски и др.). Такива феномени не могат да бъдат разбрани, схванати нито изключително идеологически-светогледно (философски-религиозно), нито изключително поетологически; богатият опит от тяхното изучаване показва, че творчеството на споменатите и подобните им автори не може да бъде сведено „без остатък" нито до идейно-светогледната, нито до чисто художествената им страна. Ще отидем обаче и по-нататък: актът на разбирането на граничните феномени на културата не може да бъде и просто събиране на едното и другото, т. е. светоглед (философия) + поетика, мисленето по принципа: „от една страна", „от друга страна". За да създадем *новата* дисциплина 'онтопоетика', ние трябва да намерим *нова* единна координатна система, а за целите на познанието и разбирането да изработим специфична терминология.

За да разграничим областта на онтопоетиката от традиционната поетика, можем да кажем, че за последната е важно това, което е *изразено*, докато областта на онтопоетиката е неизразимо-изразимото; поетиката е статична, онтопоетика е по-скоро динамична.

Ще се опитам да разясня мислите си по-просто и по-ясно. В своята „Неаполитанска лекция" върху същата тема (19 май 2011 г.) обясних на студентите от университета *L'Orientale* тези абстрактни положения при помощта на един пример, като им зададох един извънредно прост, на пръв поглед, въпрос: *Що е Везувий?* В Неапол Везувий се вижда отвсякъде, той е *оче*-виден, но се оказа, че не е толкова просто да се отговори на поставения въпрос, понеже Везувий е, *първо*, планина, която се извисява в непосредствена близост до Неаполитанския залив (1277 м) и очертава неповторимия силует на града. *Второ*, да, Везувий е вулкан, но сега той не се вижда (поне от разстояние) като вулкан; ние по-скоро го *помним* такъв, защото знаем историята на вулкана, а именно, че на 24 август 79 г. след Р. Хр. е имало грандиозно изригване, погубило Помпей и Херкуланум. *Трето*, Везувий е, несъмнено, опасност, която е *редом,* той е зрим *знак* за неустойчивостта на човешкото битие и, *четвърто*, Везувий е *мит*: той, без съмнение, е *символ на човечест-*

вото, на неговата трагедия, но едновременно с това е символ и на *триумфа на човешката памет*.

И така, върху примера на сложната смислова структура на Везувий ние можем да кажем, че поетиката изучава Везувий като „неподвижна“ планина, занимава се с нейния „релеф“ (форма) и структура; историческата поетика изучава историята на вулкана като натрупан, формиран единен „текст“; онтопоетиката изучава своя „Везувий“ като „енергия“, превърнала вулкана в културен мит.

Най-простият символ на онтопоетиката е *кръстът*: при нанасянето на вертикалния онтологически ред (онтологията винаги мисли йерархично, „вертикално“) върху хоризонталния поетологически ред се получава тъкмо кръст. Мисленето в областта на поетиката е като че „хоризонтално“, линейно (поетиката мисли своя предмет като единен, намиращ се в една и съща *плоскост*, текст), онтопоетическото мислене е като че „кръстообразно“, то е мислене *чрез* кръст.

Казано по-просто, на езика на обикновеното, всекидневното съзнание, едни и същи неща и в живота, и в литературата могат да бъдат не само възприемани, но и мислени съвършено различно; тези „неща“ при това като че се помещават върху различни равнища на битието, а на тях им се придава едно или друго значение и значимост.

За нагледност ще илюстрирам мисълта си при помощта на един характерен пример: нека видим как се описва и, съответно, се мисли *луната* у двама гениални поети-съвременници – Джакомо Леопарди (1798–1837) и Александър Пушкин (1799–1837). Както е добре известно, тези поети са живяли и са творили абсолютно в една и съща епоха (Леопарди е само с година по-стар от Пушкин, а двамата умират в една и съща година); и двамата не са подозирали за съществуването на другия, затова и дума не може да става за влияние на едния поет върху другия или пък за отталсване от него; независимо от това ние, читателите и почитателите на едния и другия поет, можем да ги четем едновременно, а това ще рече – и да правим съответните изводи.

Не е трудно да се покаже, че в поезията на Джакомо Леопарди за луната е „запазено“ едно твърде почетно място; тя е и събеседник на поета, и свидетел на неговата самота. Ето защо никак

не е за учудване това, че в стихотворението си *Alla luna* (Към луната) поетът се обръща направо към нея:

O graziosa luna, io mi rammento
Che, or volge l'anno, sovra questo colle etc.

(О, прелестна луна, година цяла се изниза,
но аз не мога да забравя как обзет от мъка...)[1]

А ето и „запева" на знаменитата идилия „Нощната песен на пастиря, блуждаещ из Азия":

Che fai tu, luna, in ciel? Dimmi, che fai,
Silenziosa luna?

(Какво правиш в небето, Луна?
Безмълвна си, кажи... (silenziosa luna)

Примери за висшия, „горен" статус на луната в поезията на Леопарди лесно могат да бъдат умножени; ето защо и нейните определения принадлежат към „горния", високия пласт на езика; луната тук е *graziosa*, *silenziosa* и т.н.

Обратното, добре известно е, че луната за Пушкин не е предмет за вдъхновение, а е част от всекидневната, скучна реалност. Мнозина си спомнят, че в „Евгений Онегин" при описанието на портрета на Олга лицето ѝ се сравнява именно с луната:

Кругла, красна лицом она,
как эта глупая луна,
на этом глупом небосклоне...

Очевидно е, че в поезията на Леопарди и Пушкин луната заема различно място в йерархията на битието, в структурата на света на поетите, затова тя присъства по съвършено различен начин и в езиковата фактура на тяхната поезия.

И така, онтопоетиката изучава структурата и йерархията едновременно и на идейния, и на предметно-личностния свят на определен писател или поет; предмета и личността като въплътена „идея" и идеята като разпредметен предмет и деперсонифицирана личност.

---

[1] Преводите от Дж. Леопарди са на автора. – *Бел. ред.*

Граничната област на онтопоетиката изисква гранични синтетични категории и термини – такива, като например, *умозрение*, *мислеобраз*, *хомотоп* (по аналогия с понятието на М. Бахтин „хронотоп“) и др.

Онтопоетиката на Достоевски, както смятам, може да бъде описана и изложена посредством три ключови понятия – *среща*, *име*, *икона*.

II. Структура на вертикалния онтологически ред. Ейдос и герой

Разработката на онтопоетиката на Достоевски е задача на непосредственото бъдеще, но тук ние можем накратко да изложим най-важният въпрос на онтопоетиката, а именно – отношението между вертикалния онтологически и хоризонталния поетологически ред.

Това съотношение, „кръстът“ на онтопоетиката, най-лесно и разбираемо може да бъде описано чрез отношението между „идеята на героя“ и самия герой.

Всеки герой и персонаж в творчеството на Достоевски има свой идеален прототип, свой ейдос, своя идея. „Ейдосът на героя“ – това е чистият лик (икона) на героя, неговата не(до)въплътена същност. (Предпочитам да използвам тъкмо този термин на платоновата философия, защото равноценният термин „идея“ е твърде многозначен и „разлят“; терминът „тип“ също е неточен поради своята абстрактност – типът *няма лице*. Светът на Достоевски е персоналистичен, а това означава, че понятието „тип“ ни отвежда встрани от разбирането на структурата на този свят. И така, „ейдосът“ – това е *тип, който има свой лик*.)

Напълно коректен е въпросът: а доколко нашите размишления намират потвърждение в текстовете на Достоевски, до каква степен те са обосновани от гледна точка на „стихията на мислене“ на писателя?

Това, че „идея“ е едно от най-важните понятия (концепти, идиолекти) в художествения свят и в езика на Достоевски е литературоведско-философски труизъм; още през 20-те години на XX в. е издигната идеята за романа на Достоевски като за „идео-

логически роман“: „Той е писал не романи с идея, не философски романи по вкуса на XVIII в., но романи за идеята“ (Енгелгард 1924, 90). В известен смисъл може да се твърди, че Достоевски е по-голям платоник, отколкото самият Платон; не е трудно да се покаже, че думата „идея“ се среща по-често в романите на писателя, отколкото в диалозите на философа. Знаменитото изказване на стареца Зосима в „Братя Карамазови“, изразяващо *profession de foi* и на самия Достоевски, е напълно издържано в духа на хилядолетната традиция на християнския платонизъм: „Много неща на земята са скрити от нас, но вместо това ни е дарено тайно съкровено усещане за *живата ни връзка с един друг свят*, свят горен и висш, пък и корените на нашите мисли и чувства не са тука, а в други светове. И ето защо философите казват, че същността на нещата не може да се постигнат на земята. *Бог е взел семена от други светове* (к.м. – Е.Д.) и ги е посял на тая земя, и е отгледал своята градина, и е поникнало всичко, което е могло да поникне, но отгледаното живее и е живо само от чувството за съприкосновение с други тайнствени светове; ако отслабва или се унищожава в тебе това чувство, умира и отгледаното в тебе“ (9, 339).

Аналогично, Достоевски мисли и човека като въплъщение на неговото „слово“, на идеалната му същност, на неговата „идея“: „Човекът е въплътено слово. Той е дошъл, за да съзнае и каже“ [15, 205].

Ейдосът интегрира в себе си близки помежду си герои, независимо от това дали те са участници или не в едно и също събитие в определено романно цяло. Другояче казано, различни герои от един и същ или от различни романи (като например Альоша Карамазов и княз Мишкин, старецът Тихон и старецът Зосима и т.н.) се стремят към един и същ ейдос.

Тук е уместно да припомним гледната точка на Пьотър Бицили за това, че „Достоевски повече от всеки друг е автор на една единствена книга“ (Бицили 1934, 30), т.е. неговите книги, подобно на Библията, в целостта си съставляват *една* книга. Другояче казано, напълно мислимо е „съединяването“, като че сливането на различните книги в една и разглеждането на различни герои от различни романи като единен, един и същ герой, по-точно – като различни въплъщения на един и същ „тип с лик“, т.е. ейдос.

Сериозен аргумент в полза на нашето разбиране е „текстологическата главоблъсканица“, свързана с романа „Бесове“, т.е. липса-

та на „последна авторска воля“; както е известно, изключването по цензурни причини на главата „При Тихон“ при първата публикация на романа в сп. „Руски вестник“ (1871) не е довело до нейното възстановяване в единственото издание приживе на романа (1873). Според мен, дълбинната причина за този акт се състои в това, че в творческото съзнание на Достоевски „образът на Тихон“ вече някак е като че „пренесен“ чрез „ейдоса“ си в следващите романи (т.е. той се появява като старецът Зосима в „Братя Карамазови“).

Ейдосът (ликът, иконата) на героя е онтологическият фундамент на героя, основата и основанието на неговото битие. Едновременно с това ейдосът е идеалната завършеност на героя, или: незавършените герои – това са въплъщение на завършения ейдос. Нито в един герой ейдосите не се въплъщават изцяло, без остатък (да си спомним безкрайните оплаквания на Достоевски за това, че не му се отдава да въплъти напълно своите замисли, че той разваля „идеята“ и т.н.)

В творчеството на Достоевски ясно просветва (но само просветва!) *абсолютната* йерархия на ейдосите, тяхната строга субординация (вторичен резултат от това е *тенденциозността* на писателя).

Светът на Достоевски е контрастен, полярен, той се дели радикално на две части, неговото „число“ е двойката. Полюсите на света на ейдосите са свръхбитието и небитието (Христос и дяволът); битието в собствения смисъл на думата (сферата на ейдосите на битието) също строго се дели на две – в зависимост от това накъде се стреми дадения ейдос – нагоре или надолу. У Достоевски имаме или Ад, или Рай, или живот като рай, или живот като ад (срв. със света на Данте, който се дели на *три* части: Ад, Чистилище, Рай).

Смятам, че между абсолютните полюси (Христос и дяволът) ейдосите са разположени така: отгоре надолу – Светецът, Подвижникът, Невинният и т.н., отдолу нагоре – Равнодушният, Сладострастникът, Шутът и т.н. В средата на вертикалния ред се намира ейдосът на юродивия, който като че удържа от разпада единството на ейдосите – в него просветва свръхбитието, но се дочуват и отгласите на небитието.

Съществуват определени закономерности в йерархията на ейдосите: светлината върви отгоре надолу (свръхбитието е Свет-

лина), а тъмнината (небитието е тъмнина) – отдолу нагоре. Сферата на битието е смесване на едното и другото. Колкото по-нагоре в онтологическата „стълбица“ стои героят, толкова по-голяма роля при описанието му играят светлосенките и нежните скици, има по-малко изпъкналости и обратното. Достоевски като че се ползва от две палитри – от *палитрата на Рембрандт* (за описанието на героите, стремящи се към демоническата редица ейдоси) и *палитрата на Ботичели* – за описанието на герои, стремящи се към горния, ангелически ред на ейдосите (оттук следва, че трябва веднъж завинаги да се отхвърлят мненията на литературоведите за това, че, видите ли, образите на княз Мишкин, Альоша Карамазов и стареца Зосима, например, са „неубедителни“, понеже те са по-малко релефни и изпъкнали).

Казано другояче, светът на Достоевски е „грандиозен иконен диптих“ (Мочулски 1995, 453)[1], в него на тъмната страна огледално противостои светлата.

От долу нагоре онтологическият ред на ейдосите може да бъде описан чрез редуването на понятията: маска-лице-лик-личност или горделивост-юродство-смирение. Колкото по-ниско стои ейдосът на героя, толкова по-голяма е възможността за самоубийство на героя, „принадлежащ“ към този ейдос („некрасивостта ще Ви убие!“), толкова повече двойници има той и толкова по-голямо внимание отделя писателят на портретното му описание.

Най-поразителното обаче е това, че колкото по-ниско онтологически стои героят, т.е. колкото по-ниско в онтологическата стълбица се намира неговият ейдос, толкова повече той говори. *Колкото по-ниско, толкова повече слово*. Палмата на първенството принадлежи, несъмнено, на Ставрогин: „Бесове“ – това е гигантски монолог на Ставрогин, който говори в романа не само от свое име, но и чрез всички свои двойници – Пьотър Верховенски, Шатов, Кирилов, Шигальов и т.н.

И обратното: колкото по-високо онтологически стои е героят, толкова по-малко говори той. *Колкото по-високо, толкова по-малко слово*, а самото слово губи от своята определеност, релефност. Героят все по-мъчително преживява това, че той постоянно

[1] К. Мочулски използва този израз по отношение на романа „Бесове“.

„не за това“ говори (например, княз Мишкин). „За това“ никой не говори, „за това“ всички по-скоро *мълчат*. Най-важните реплики в романите на Достоевски се дават от автора обективно, от „чужд глас“. В съзнанието на читателя тези реплики съвсем неправилно, но здраво се свързват с определени герои – например със стареца Зосима, княз Мишкин („Красотата ще спаси света!“) и т. н.

Словото у Достоевски се увенчава от *безмълвието* на Христа.

III. Иконата и онтопоетиката на Достоевски

От гледна точка на така разбираната онтопоетика е възможно по новому да се постави въпросът за спецификата на романа на Достоевски, а същевременно можем да се опитаме да намерим за него и нова, изразителна „ключова метафора“.

Според мен, романът на Достоевски не е „роман-трагедия“ (Вяч. Иванов)[1] и не е „полифоничен роман“ (М. Бахтин)[2], защото, *първо*, и в двата случая високоуважаемите автори конструират „основната метафора“ за разбирането на творчеството на Достоевски, като неговият роман се съотнася с феномени на културата, извънположни на автентичния контекст на това творчество – в първия случай с античната трагедия, във втория – с европейската музика от епохата на барока (Бах и др.). *Второ*, тези „формули“ отразяват важни страни на поетиката на Достоевски[3], но не и неговата онтопоетика; при това, *трето*, те са сводими до по-дълбоки принципи (принципът на срещата[4]), върху които те в действителност се основават.

---

[1] Иванов 1987, 401–444.

[2] Бахтин 1976. Вж. най-вече гл. I: Полифоничният роман на Достоевски и неговото осветление в литературната критика (13–58).

[3] Разбира се, не можем да не вземем предвид формулираната цел на книгата на М. Бахтин; авторът, според известното правило, трябва да бъде съден според законите, създадени от самия него. Да си спомним „запева“ на знаменитата книга: „Настоящата работа е посветена на проблемите, свързани с *поетиката* на Достоевски и разглежда творчеството му *само* под този ъгъл на зрение“ (Бахтин 1976, 11).

[4] Вж.: Димитров 2012 (наст. изд., с. 45–54).

По повод на основната идея на книгата на М. Бахтин можем да отбележим и това, че знаменитият руски мислител свързва идеята, принципът на *диалога* с идеята, принципа на *полифонията*; те изглеждат интуитивно вътрешно свързани, но *в действителност* полифонията е *монологична*: в нея „става дума“ за „превода“, транспозицията на една и съща тема (музикална идея) „чрез“ различни гласове; да, различните гласове могат да бъдат независими един от друг, но те не притежават свое „слово“ (диа-логът е възможен тогава, когато има две слова, два логоса). Семиотичното съответствие на музикалната фуга, в която класическата полифония достига своето съвършенство, не е романът на Достоевски, а е по-скоро *трактатът* на Кант, в който също така, както във фугата, основната тема (идея) се повтаря в различни „ладове“ множество пъти (Кант често е упрекван в това, че в „Критика на чистия разум“ многократно се варират едни и същи мисли: това, според мен, не е недостатък, а по-скоро е вътрешно изискване на „поетиката“ на типа трактат, характерен за епохата на барока).

За получаването на синтетична, истинна и като че „окончателна“ формула-метафора на романа на Достоевски, е необходимо да се открие такава сфера на културната дейност, която би отговаряла едновременно на няколко изисквания: тази сфера, *първо*, трябва да принадлежи към *същия* култур-пораждащ модел, в лоното на който са възникнали и романите на Достоевски; *второ*, би представлявала значително творческо достижение и израз на фундаменталните творчески потенции на културата (аналогично на античната трагедия и на полифоничната музика на XVII–XVIII в.); *трето*, би била семиотичен корелат и по принцип би изразявала същият „дух“, строй на културата и на светогледа, на светоразбирането.

Сферата, отговаряща на всички тези условия – това е светът на *православната икона*.

И така, вземайки предвид всички изисквания към изработването на синтетична „формула“-метафора, може да се твърди, че **романът на Достоевски е *роман-икона*** – не в смисъл, разбира се, че нему трябва да се покланяме и да го почитаме като сакрален предмет, а в това, че този роман принципно е построен върху същите принципи: 1) принципът на *обратната перспектива*, 2) принципът на *обективността на изображението* („в

иконата предметът се изобразява не такъв, какъвто той изглежда, а такъв, какъвто той е в действителност“) и 3) принципът за *включеността на читателя* („зрителят на иконата се намира не пред нея, а като че зад нея, вътре в нея“).

Не, не е вярно, че и за Достоевски „всичко вече е казано“.

Време е да се направи крачка по нов път на разбирането.

ЛИТЕРАТУРА

Аверинцев 1997: *Аверинцев С.С.* Поэтика ранневизантийской литературы. М.: Coda, 1997.

Бахтин 1976: *Бахтин М.* Проблеми на поетиката на Достоевски. Прев. К. Попов. С.: Наука и изкуство, 1976.

Бицили 1934: *Бицилли П.М.* Почему Достоевский не написал „Жития великого грешника“. – О Достоевском. Сб. статей под ред. А.Л. Бема. Т. II. Прага, 1934.

Димитров 1991а: *Димитров Э.* Безмолвие у Достоевского. – Достоевский и современность. Тезисы выступлений на „Старорусских чтениях“. Ч. I. Новгород, 1991.

Димитров 1991б: *Димитров Э.* Демонология Достоевского (К проблеме зла у Достоевского). – Достоевский и современность. Тезисы выступлений на „Старорусских чтениях“. Ч. II. Новгород, 1991.

Димитров 2012: *Димитров Е.* Срещата у Достоевски. – Философски алтернативи, 2012, № 1.

Енгелгард 1924: *Энгельгардт Б.М.* Идеологический роман Достоевского. – Ф.М. Достоевский. Статьи и материалы. Сб. II. Под ред. А.С. Долинина. М. – Л.: Мысль, 1924.

Иванов 1987: *Иванов В.* Достоевский и роман-трагедия. – *Иванов Вяч.* Собрание сочинений. Т. 4. Брюссель: Жизнь с Богом, 1987.

Мочулски 1995: *Мочульский К.* Гоголь. Соловьев. Достоевский. М.: Республика, 1995.

Други публикации

Димитров Э. Онтопоэтика Достоевского. – *Достоевский в смене эпох и поколений*: сборник материалов Международной научной конференции (Омск, 13–15 октября 2011) / Отв. ред. О. С. Иссерс, Е. А. Акелькина. Омск, 2011, с. 28–34.

Философски алтернативи, 2012, №3, с. 31–37.

Петър Попиванов

Неевклидовото у Достоевски
(Конспективно изложение)

Това е тежка и сложна тема. Дори кратката ѝ разработка изисква време и доста място. Съзнателно се ограничавам с конспективното изложение, за да подчертая онова, което според мен е главно и съществено. Следователно този текст представлява сплав от разнородна материя: неевклидовия свят (геометрия) на Лобачевски-Бояй и на Риман и неговата проекция в света на Достоевски – направена по един впечатляващ начин със средствата на неговия фантастичен реализъм. По-долу се опитвам да подредя и номерирам водещите положения в този доклад.

1. Достоевски получава добро образование по математика в Петербургското военноинженерно училище по време на следването си там (1839–1843). Той има достатъчно добра математическа квалификация в рамките на инженерната подготовка, която му позволява да взема сравнително компетентни позиции по въпроси, засягащи философията, основите на математиката и математическата логика. Не е чужд на известно идеализиране на тази наука.

2. Идеализация на математиката има у доста философи (някои от тях и математици), като Декарт, Лайбниц и много други. Специално място ще отделя на Кант, който пише в „Критика на чистия разум“: „Математиката ни дава блестящ пример за това колко далече можем да отидем в априорното знание независимо от опита“, и още: „При това, намирайки се извън рамките на опита, можете да бъдете уверен, че няма да бъдете опроверган от него (т.е. от опита)“ (Кант 1992).

Натрапващото се заключение от разглежданията на Кант е, че математиката е своеобразен фундамент на знанието, защото „математическите знания са достоверни“. Прочее, математиката е призвана да изпълнява изключително отговорна роля. Това предполага тя да бъде логически непротиворечива и строго обоснована наука.